

การแสดงพื้นบ้านภาคเหนือ

ละครซอ

ละครซอ เป็นละครที่เล่นในคุ้มหลวงเจ้านายเชียงใหม่ ผู้แสดงเป็นชายล้วน ดำเนินเรื่องตามบทซอซอเรื่องต่างๆ เช่นเจ้าหงษ์หิน เรื่องเจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ เรื่องเต้าน้อยของคำ (กระตองทองคำ)เรื่องไถ่น้อยดาววิดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์ผสมซออู้ บรรเลง และบางตอนก็ใช้ปี่จุม

ลักษณะเครื่องแต่งกายของผู้แสดงเป็นชุดพื้นบ้านภาคเหนือ ชาย นุ่งกางเกงขาครึ่งแข้งเสื้อม่อฮ่อม ผ้าขาวม้าคาดเอว หรือโพกศีรษะ หญิง นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า เสื้อแขนสามส่วน ตามลักษณะของตัวแสดงอาจมีพ็อนผสมท่าทางอื่นๆ การแสดงชุดนี้ใช้เวลาแสดงประมาณ 1 ถึง 2 ชั่วโมง

จ๊าดไต (ลิเกไต)

จ๊าดไต เป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่ หรือที่เรียกว่าชาวไต ดัดแปลงมาจากการเล่นเฮ็ดความ เป็นการขับร้องชนิดหนึ่ง การดำเนินเรื่องคล้ายลิเก โดยจะบรรยายถึงความรักความห่วงใยญาติพี่น้องที่อยู่ต่างแดน นิยมแสดงอยู่เฉพาะในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การแสดงจะเริ่มจากผู้แสดงประกาศว่าจะเล่นเรื่องอะไร ใครแสดงเป็นตัวอะไร จากนั้นจะให้ครูและพรมน้ำมนต์ผู้แสดงตลอดจนผู้ดูด้วย การดำเนินเรื่องจะเริ่มจากนำเอาตำนานของชาวไตมาเล่า ใช้ลีลาท่าทางของการฟ้อนเจิงฟ้อนดาบมาแสดงด้วย

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ และกลองของชาวไทยใหญ่

ผู้แสดงสวมชุดพื้นบ้านชาวไทยใหญ่ ไม่ปรากฏท่ารำในการแสดง แต่อาจใช้ลีลาการต่อสู้แบบฟ้อนเจิงหรือฟ้อนดาบ เวลาแสดงประมาณ 1 ชั่วโมง

ฟ้อนเทียน

ฟ้อนเทียน เป็นการฟ้อนของชาวไทยภาคเหนือ ผู้ฟ้อนถือเทียนจุดไฟมีละเล่นทั้งสองมือตามปกติใช้ฟ้อนในที่กลางแจ้ง ในเวลากลางคืน ความสวยงามอยู่ที่ใช้ผู้ฟ้อนเป็นจำนวนมาก และแสงเทียนที่เป็นประกายขณะที่เคลื่อนไหวไปตามลีลาของเสียงเพลง การฟ้อนนี้แต่เดิมมาคงใช้เป็นการฟ้อนสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีสำคัญในคุ้มเจ้าหลวง รูปแบบการฟ้อนที่ปรากฏอยู่นี้ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงให้ครูฟ้อนในคุ้มปรับปรุงรูปแบบขึ้น และให้ฟ้อนถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จประพาสสมณทลพายัพเมื่อพ.ศ. 2469 ต่อมา นางลมุล ยมะคุปต์ ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากรได้ฝึกหัดจดจำนำมาถ่ายทอดให้กับศิลปินและนักเรียนของกรมศิลปากรสืบมา

ดนตรีประกอบการแสดงฟ้อนเทียนนี้ ใช้วงดนตรีพื้นเมืองหรือวงปี่พาทย์ บทร้องเป็นบทพระนิพนธ์ของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ต่อมาภายหลัง นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางค์ไทยกรมศิลปากร และศิลปินแห่งชาติได้ประพันธ์ขึ้นใหม่ ประกอบด้วย บทเกริ่นทำนองโยนก ซอยันและจ้อยเชียงแสนแต่เนื่องจากมีความยาวปัจจุบันจึงตัดลงเหลือเพียงทำนองซอยันดังนี้

บทร้องทำนองซออื่น

ปวงข้าเจ้า	ยินดีที่เนา	ในถิ่นไทยสถาน	
ระเริงระริน	ชุ่มชื่นใจบาน	ทุกสิ่งเทศศาน	ดีสุขนานา
เบิ่งดอกไม้	กิ่งงามวิไล	ละออพอดา	
หลายสีเลอสรרך	หลากพันธุ์ผกา	กลิ่นรื่นนาสา	พาใจไผ่ชม
ปวงประชา	ยลพักตร์ลักขณา	ทรงงามข้าคม	
หน้าตาชื่นบาน	สำราญอารมณ์	จิตน้อยนิยม	โอบอ้อมอารี
มั่นรักษา	พุทธศาสนา	แนบดวงฤดี	
ส่งเสริมศิลปะ	ปละประเพณี	ผูกมิตรไมตรี	ตริงชาติชนปวง

การแต่งกาย แต่งกายตามแบบกุลสตรีชาวเหนือ นุ่งซิ่นป้ายลายขวาง สวมเสื้อแขนกระบอกหม่สไบ มุ่นผมประดับดอกไม้ ถ้าเป็นแบบแผนของคุ้มเจ้าหลวง ผู้แสดงต้องสวมกำไลเท้า

ลักษณะท่ารำ เป็นการรำร่ายตามทำนองเพลง มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการพ่อนบวงสรวงหรือพ่อนต้อนรับตามประเพณีของชาวเหนือ

ความยาวของชุดการแสดงโดยประมาณ ใช้เวลาประมาณ 10 – 12 นาที (มีบทร้อง) ใช้เวลาประมาณ 5 – 8 นาที (ไม่มีบทร้อง)

พ่อนเล็บ

พ่อนเล็บเป็นการพ่อนของชาวไทยภาคเหนืออีกแบบหนึ่ง กระบวนการพ่อนรำเช่นเดียวกับชุดพ่อนเทียน เพียงแต่ไม่ถือเทียน ผู้พ่อนสวมเล็บยาวทุกนิ้ว เว้นแต่นิ้วหัวแม่มือ นิยมพ่อนในเวลากลางวัน ใช้ผู้พ่อนจำนวนมาก เป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือโดยเฉพาะ รูปแบบการพ่อนมีอยู่ 2 แบบ คือแบบพื้นเมือง หรือพ่อนเมืองและแบบคุ้มเจ้าหลวง

การพ่อนเล็บของกรมศิลปากรได้รับรูปแบบการพ่อนแบบคุ้มเจ้าหลวง ซึ่งได้รับการปรับปรุงแบบในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ต่อมาได้นำมาเผยแพร่ที่กรุงเทพฯ ในคราวสมโภชพระเศวตคชดชนดิลกช้างเผือก ในรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2470 แล้วนางลมุล ยมะคุปต์ ผู้เขียนชาฎการสอนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ได้ฝึกโคณะละครหลวงในรัชกาลที่ 7 จดจำไว้ ภายหลังได้ถ่ายทอดกันสืบมา

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้วงดนตรีภาคเหนือหรือวงปี่พาทย์โดยมีบทร้องดังนี้

	ตีป้าไม่ปา	อ้า	ช่างไชยา	โอมองโล๊ะ		
แลเปี้ยว	มะลันโซ		มโหลา	ล้ามะแจ้	ตีป้า	ตะแน
	ปานปานโต้เว		เห	เต้ เต้ โล้	ทา	อ่า เต้ เต้ โลทา
กืด	แตโซ	โกลันเปี้ยว		แนโลเอตังโมล่า		

การแต่งกาย ผู้แสดงแต่งกายตามแบบกุลสตรีชาวเหนือ นุ่งซิ่นป้ายลายขวาง สวมเสื้อแขนกระบอกหม่สไบ มุ่นผมประดับดอกไม้ ถ้าเป็นแบบแผนของคุ้มเจ้าหลวง ผู้แสดงต้องสวมกำไลเท้า

ลักษณะท่าร่ำ เป็นการรำตามทำนองเพลง มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการพ่อนบวงสรวง หรือ พ่อนต้อนรับตามประเพณีของชาวเหนือ

การแสดงชุดนี้ ใช้เวลาประมาณ 10 นาที (มีบทร้อง) และ 5-8 นาที (ไม่มีบทร้อง)

พ่อนเจิง

การพ่อนเจิงเป็นการแสดงลีลาท่าทางของการต่อสู้ด้วยมือเปล่าในสมัยโบราณของภาคเหนือโดยผู้แสดงจะย่างตั้งแต่ 3 ขุม ถึง 38 ขุม (ย่าง คือ การก้าวเดินอย่างระแวงระวัง และมีลักษณะท่าทางน่าเกรงขามเป็นการข่มขวัญคู่ต่อสู้) ใช้กลอง 1 ใบ เป็นเครื่องดนตรีประกอบ

ผู้แสดงสวมกางเกงขาสั้นสามส่วน เสื้อม่อฮ่อม โปกศีระชะ

การแสดงชุดนี้ ใช้เวลาแสดงประมาณ 10-30 นาที

พ่อนดาบ

พ่อนดาบ เป็นศิลปะการแสดงลีลาท่าทางในการต่อสู้ป้องกันตัวด้วยมีดดาบของชาวเหนือ โดยผู้แสดงจะย่างไปข้างหน้า ถอยหลัง หันซ้าย ขวา ในลักษณะของการระวังตัว ระวังคู่ต่อสู้ ปัจจุบันใช้แสดงความสามารถในการใช้ดาบตีได้ตามร่างกายเป็นจำนวนหลายเล่ม อีกมือหนึ่งจะถือปlovakไม้ไว้ป้องกัน มีมาแต่สมัยโบราณ ใช้กลองสะบัดชัยตีประกอบจังหวะ

ผู้แสดงสวมชุดพื้นบ้านภาคเหนือ (นุ่งกางเกงครึ่งแข้ง สวมเสื้อม่อฮ่อม มีผ้าขาวม้าคาดเอว)

การแสดงชุดนี้ ใช้เวลาแสดงประมาณ 10-30 นาที

ตบมะผาบ

ตบมะผาบ เป็นการแสดงความสามารถของผู้ชายในการต่อสู้ด้วยมือเปล่า มีมาแต่โบราณ

ผู้แสดงนุ่งกางเกงขาสั้นสามส่วนแบบพื้นบ้าน มีผ้าขาวม้าคาดเอว จะย่างแบบระมัดระวัง ใช้ฝ่ามือทั้งสองข้างตบไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างรวดเร็ว คล่องแคล่ว ว่องไว ตั้งแต่ศีระชะจรดปลายเท้า โดยใช้กลองตีประกอบจังหวะ ใช้เวลาแสดงประมาณ 10-30 นาที

พ่อนเงี้ยว

เงี้ยว หมายถึง ชาวไทยใหญ่ในสหภาพเมียนมา การแสดงพ่อนเงี้ยวเป็นชุดการแสดงที่ศิลปินชาวไทยใหญ่คิดค้นขึ้น ต่อมาได้แพร่หลายเข้ามาในคุ้มเจ้าหลวง เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมีโปรดให้ นางหลง บุญจุหลง นำรูปแบบการแสดงชุดพ่อนเงี้ยวของเดิมนำมาปรับปรุง เรียกว่า เงี้ยวปนเมือง และได้ฝึกซ้อมจดจำสืบมา ต่อมาเมื่อนางลมุล ยมะคุปต์ ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ได้มีโอกาสไปเป็นครูในคุ้มนั้น เมื่อกลับลงมากรุงเทพฯ จึงนำมาถ่ายทอดให้เป็นชุดการแสดงของกรมศิลปากรสืบมา ลักษณะท่าร่ำที่เป็นการรำตามทำนองเพลง โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการอวยพรให้แก่ผู้ชม

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใช้วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือหรือวงปี่พาทย์โดยมีบทร้องดังนี้

พ็อนเง้ง

พ็อนเง้ง เป็นการพ็อนแบบพื้นบ้านประกอบวงซอคันระหว่างการขับซอ เป็นการแสดงความสามารถเฉพาะตัว พ็อนได้ทั้งชายและหญิง การพ็อนนิยมพ็อนครั้งละ 1 คน เพื่อความสนุกสนานและผ่อนคลายอารมณ์จากการฟังการขับซอ ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ส่วนใหญ่ผู้พ็อนจะแอนด์ตัวไปข้างหลังจนศีรษะจรดพื้น ยืนอยู่กับที่ขากางออก

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้วงสะล้อ ซึ่ง ปี่จุม เป็นเครื่องดนตรีประกอบ

ผู้แสดงแต่งกายแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ชายนุ่งกางเกงขาสามส่วน สวมเสื้อม่อฮ่อมผ้าขาวม้าคาดเอว หญิง นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า สวมเสื้อแขนสามส่วน หรือเสื้อม่อฮ่อมก็ได้

การแสดงชุดนี้ใช้เวลา 10-30 นาที

พ็อนวี

คำว่า “วี” เป็นคำพื้นเมืองของภาคเหนือ แปลว่า “พัด” ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น พัดให้คลายร้อน พัดไล่มดหรือแมลง วีของภาคเหนือมีหลายลักษณะ

วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ได้นำวีมาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดง ครั้งแรกแสดงในงานศิลปวัฒนธรรม และนิทรรศการของสถานศึกษา เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นายคำ กาไวย์ ครูสอนนาฏศิลป์พื้นเมืองของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศิลปินแห่งชาติ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประดิษฐ์ทำรำ โดยนำวิธีการและประโยชน์ของการใช้ “วี” ในลักษณะต่าง ๆ ตามท่าทางธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นท่ารำที่อ่อนช้อย แสดงให้เห็นถึงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนานของหญิงล้านนา

ท่ารำทั้งหมดมี 15 ท่า เช่น ท่าป่าวก้อยใบ ท่าบัวบาน ท่ารอลม ท่าวิมตาคแตก ท่ายืนกาดกล้าไปมาเป็นต้น

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงพ็อนวีนี้ ใช้วงประสมของเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ประกอบด้วย สะล้อใหญ่ สะล้อกลาง สะล้อเล็ก ซึ่งใหญ่ ซึ่งกลาง ซึ่งเล็ก ปี่จุม กลองพื้นเมือง

การแต่งกายของผู้แสดง นุ่งซิ่นตีนจก สวมเสื้อคอกลมเข้ารูปแขนสามส่วน สไบคล้องคอ เครื่องประดับ เข็มขัด สร้อยคอ กำไลข้อมือ ต่างหู เก้าอี้มมยสูงตั้งข้อมมยสูงจากมยปักปิ่น ดัดแปลงปรับปรุงจากข้อมูลการแต่งกายของหญิงสาวล้านนา จากจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระสิงห์วรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน

การแสดงชุดนี้ใช้เวลา 10 นาที

พ็อนกมผัด

คำว่า กม คือ โคมไฟ ผัด คือ หมุน คือ พ็อนโคมไฟที่หมุนได้ เป็นภาษาถิ่นภาคเหนือ กมผัดหรือโคมไฟหมุนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเพณีเดือนยี่เป็งในจังหวัดเชียงใหม่

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ประกอบด้วย สะล้อ ซึง ปี่จุม โหม่ง ฉาบ เล็ก กลองพื้นเมือง

การแต่งกาย เน้นความสวยงามและเหมาะสมในการแสดง ประดิษฐ์จากรูปแบบการแต่งกายพื้นเมือง ชาย-หญิงชาวเชียงใหม่ ชายนุ่งกางเกงพื้นเมืองยาว เสื้อพื้นเมือง แขนยาวมีผ้าคาดเอวผ้าโพกศีรษะสีน้ำตาลอ่อน ผ้าพาดไหล่ หญิง นุ่งซิ่นพื้นเมือง สวมเสื้อชั้นในเสื้อชั้นนอกเป็นผ้าปานมีระบาย เครื่องประดับมีเข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู

ลักษณะท่ารำ ผู้แสดงชายแห่แหนกรมพัดประดับตามซุ้มประตู ผู้แสดงหญิงถือโคมไฟห้อยชวนชายไปดู กรมพัดและร่วมฟ้อนรำ

การแสดงชุดนี้ใช้เวลาแสดงประมาณ 12 นาที

ฟ้อนที

คำว่า “ที” หมายถึง “ร่ม” เป็นคำภาษา “ไต” ใช้เรียกในจังหวัดแม่ฮ่องสอน “ที” ทางภาคเหนือมี ลักษณะและรูปร่างแตกต่างกันไปแต่ละจังหวัด “ที” ที่ชาวแม่ฮ่องสอนนิยมใช้มีรูปร่างสวยงามมาใช้อุปกรณ์ ประกอบการรำได้

การแสดงชุดนี้นำร่มมาใช้ประกอบลีลา นาฏศิลป์โดยมีท่าฟ้อนเหนือของเชียงใหม่ผสมกับท่ารำไตของ แม่ฮ่องสอน มีการแปรแถว และลีลาการใช้ร่มในลักษณะต่าง ๆ ที่งดงาม เช่น การถือร่ม การกางร่ม การหุบร่ม เป็นต้น

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือประสมวง ได้แก่ สะล้อกลาง สะล้อเล็ก ซึง ใหญ่ ซึงกลาง ซึงเล็ก ขลุ่ย กรับคู่ กลองพื้นเมือง

การแต่งกาย มุ่งเน้นความสวยงามของเครื่องแต่งกายตามประเพณีนิยมทางภาคเหนือ แบ่งเป็น 2 แบบ คือ แบบหญิงไทลื้อ และแบบหญิงล้านนา

แบบไทลื้อ   นุ่งซิ่นลายขวาง เสื้อปัก เก้ามสูงประดับดอกไม้เงิน ผ้าเคียนศีรษะประดับกำไล
ข้อมือ ต่างหู

แบบล้านนา   นุ่งซิ่นตีนจก ผ้าคาดเอว เสื้อเข้ารูปแขนยาว เก้ามมวยตั้งกระบังผมน้ำสูง
ประดับดอกไม้เงิน เครื่องประดับมีเข็มขัด กำไลข้อมือ สร้อยคอ ต่างหู

การแสดงชุดนี้ใช้เวลาแสดงประมาณ 10 นาที